

Strategieën tegen extreem rechts

Jan Blommaert

IPRA Research Center UIA

Extreem rechtse partijen zitten haast overal in Europa in de lift. Dat stelt de Europese sociaal-democratische partijen voor een aantal problemen. Welke zijn die problemen en welke strategieën werken zij uit om het hoofd te bieden aan de opmars van extreem rechts?

De opkomst van extreem rechts (of beter: de electorale doorbraak van extreem rechtse partijen) stelt sociaal-democratische partijen in vrijwel alle Europese landen voor een reeks zware problemen. Dat werd duidelijk tijdens de ontmoeting die de SP-Kamerfractie organiseerde met Erich Fröschl (SPÖ, directeur van het Renner Instituut in Wenen) en Siegfried Vergin (parlements lid voor de SPD).

Wat zijn die problemen? Vooreerst zijn ze electoraal van aard. De opmars van extreem rechts is gepaard gegaan met de afkalving van het kiespubliek van de traditionele sociaal-democratische partijen, en in Vlaanderen zowel als in Oostenrijk wezen studies uit dat extreem rechts actief recruteert in het electoraat dat van oudsher de achterban van de sociaal-democratie vormde. De versterking van extreem rechts betekent daardoor de verzwakking van de sociaal-democratie, en extreem rechtse partijen zoals het Vlaams Blok manifesteren zich meer en meer als een arbeiderspartij die de rol en functie van de socialisten uitholt en overneemt.

Daarnaast zijn er ook fundamentele, ideologische problemen. De opmars van extreem rechts wordt gezien als een bedreiging voor de verwezenlijkingen van ons democratisch bestel. Extreem rechts is autoritair, betwist het nut van de parlementaire democratie en van georganiseerde belangengroepen zoals de vakbonden. Niet zelden staan ze een exclusief maatschappijmodel voor, dat diverse groepen in de samenleving (vooral,

maar niet enkel, vreemdelingen) dreigt te marginaliseren of te reduceren tot tweederangsburgers. Bovendien wentelt extreem rechts in Europa zich niet zelden in nostalgie voor de Nieuwe Orde van voor en tijdens de tweede wereldoorlog, schuwen ze het geweld niet en bezondigen ze zich aan negationisme, racisme en andere ideeën-misdrijven. De strijd tegen extreem rechts is daardoor voor de sociaal-democratie een strijd voor het eigen ideologische erfgoed, voor het eigen maatschappijmodel. De opkomst van extreem rechts in traditioneel travaillistische milieus wordt in die context verklaard als het gevolg van een gebrekkige of uitgeholde hedendaagse werking van de sociaal-democratie. De strijd tegen extreem rechts gaat dan ook vrijwel steeds gepaard met een bezinning over de eigen stijl, aanpak en structuren (in Vlaanderen heeft de verkiezings-overwinning van het Vlaams Blok op 24 november 1991 geleid tot een ware vernieuwingsgolf in de grote partijen).

Die twee blokken van problemen werden zowel door Fröschl als door Vergin erkend. Ze leven ook in kringen van de Vlaamse socialisten. Het debat breekt maar open van zodra men analyses van het succes van extreem rechts aanboort en van zodra men het heeft over efficiënte strategieën ter bestrijding van extreem rechts.

Analytische problemen

Wie is de vijand? Reeds op dit punt blijkt er minder eensgezindheid te zijn dan men wel ver-

wacht. Voor de SPD bestaat de vijand in hoofdzaak uit extreem rechtse, fascistoïde groupuscules, vaak gewelddadig van aard en verantwoordelijk voor terroristische aanslagen op huizen van vreemdelingen of asielzoekers [1]. Tegenover dit rapaille, al dan niet georganiseerd in partijen zoals de Republiken of de Deutsche Volks Union stelt de SPD een compromisloze, harde strijd, grotendeels geïnspireerd door een radicale afwijzing van het nationaal-socialistische verleden - dus een ideologisch argument - en door veiligheidsoverwegingen. De extreem rechtse groupuscules worden gevolgd door de Duitse geheime diensten. Deze diensten zijn op de hoogte van militaristische en terroristische mobilisaties in die kringen. Extreem rechts stelt in Duitsland echter alsnog electoraal niet veel voor. Dankzij de kiesdrempel blijven zij buiten de grote politieke beslissingsfora. De SPD kan zich dan ook richten tegen wat in de eerste plaats een *grass-roots* vijand is.

Voor de SPÖ, en voor de SP, ziet de vijand er heel anders uit. In beide gevallen gaat het om een electoraal belangrijke rechts-populistische nationalistische partij, die een thuishaven is voor de lagere middenklasse en delen van de arbeidersklassen, zowel ouderen als jongeren recruteert, en zowel aan neofascisten als aan nationalist of chauvinisten een comfortabele habitat biedt. Haider's FPÖ en Dewinter's Vlaams Blok zijn soepele partijen met een rekbaar programma, dat rond een vaste kern allerlei nieuwe of oude thema's *à la carte* kan insluiten. Beide partijen zijn overigens mediageniek, zowel omwille van hun flamboyante leiders als omwille van de cassante uitspraken en goed uitgedachte slogans die in hun omgeving te noteren vallen. De partijen zijn ook buitengewoon sterk georganiseerd, kunnen niet van strategische naïviteit verdacht worden en kunnen rekenen op heel wat goodwill bij rechtse ondernemers en geldschietters.

Deze vijand is heel wat minder makkelijk te identificeren dan de skinheads en bruinhemden die de SPD in het vizier houdt. De FPÖ- en Vlaams Blok-leiders zien er écht als politici uit, ze kennen het klappen van de zweep, beheersen de parlementaire spelregels tot in de puntjes en gaan niet af wanneer ze op tv verschijnen. Hun

partijprogramma's bieden ook meer potentieel voor allianties met andere partijen - structureel, bijvoorbeeld waar het de nationalistische agenda betreft, of situationeel, waar het ad-hoc thema's betreft - en men is in de bredere rechterzijde dan ook vaak meer geneigd water bij de wijn te doen en zaken te doen met een electoraal sterke partij die rechtse standpunten kan steunen of een rechtse agenda kan forceren. Strategiebepaling zal er uiteraard anders uitzien in het geval van de 'grote' extreem rechtse partijen dan in het geval van neofascistisch klein rechts, waarover straks meer.

Een tweede analytische kwestie betreft de oorzaken van de opkomst van extreem rechts. Fröschl en Vergin wezen allebei naar de economische crisis en de daaruit voortvloeiende sociale omwentelingen als voedingsbodem voor extreem rechts. Deze verklaring heeft ook bij ons het statuut van waarheid verworven, en bij ons zowel als in Duitsland en Oostenrijk zijn de sleutelwoorden angst en onzekerheid. De concrete argumenten uit dit sociaal-psychologische verklaringsmodel zijn welbekend. De economische recessie, met de daaruit resulterende hoge werkloosheid, heeft 'de mensen' opgezaaid met een angst voor de toekomst. De oude zekerheden zijn weggefallen, en daarmee ook de rol van de grote partijen als de incarnatie van die zekerheden. Die angst wordt nog gevoerd door een aantal concrete fenomenen, zoals migratie, toeneemende criminaliteit, de druk op de welvaartsstaat, corruptie en inefficiëntie in het overheidsapparaat. Het is precies op die angst, via die thema's, dat extreem rechts met succes inspeelt. Vaak luidt dan ook de conclusie (in de SPÖ zowel als in de Vlaamse SP) dat extreem rechts werkelijke pijnpunten aanwijst en dat de (juiste) vragen die zij stellen een eigen, gerenoveerd, sociaal-democratisch antwoord moeten krijgen.

Bij die sociaal-psychologische piste horen nochtans een aantal vraagtekens. De verklaringen zijn immers onveranderlijk lokalistisch: zij stellen extreem rechts voor als een nieuw fenomeen, dat dan ook alleen maar uit de recente geschiedenis kan voortkomen. Daarmee is extreem rechts gedefinieerd als een epifenomeen, een uitwas die zich ent op tijdelijke wantoestan-

den in ons sociaal-economisch model. Dit *courte durée*-perspectief wordt nog versterkt door de associatie tussen de 'problematiek' en de electorale successen van extreem rechts. Wanneer extreem rechts electoraal niet meer groeit, geeft dat snel aanleiding tot zegebulletins in verband met de 'strijd tegen extreem rechts' en wordt dat snel aangegrepen als bewijs van de juistheid van het gevoerde (korte termijn-)beleid in domeinen waarrond extreem rechts zijn propaganda bouwt. Een wezenlijke bevraging omtrent oorzaken - angst en onzekerheid zijn produkten - is afwezig, ook in sociaal-democratische kringen, en men associeert oorzaken vaak gemakshalve met aanleidingen: migratie en asiel, kleine criminaliteit. De sociaal-democratie werkt tot nader order met een zeer schraal analytisch kader, met een zeer beknopt korte termijn-perspectief en met een grote terughoudendheid om het sociaal-psychologische kader in te ruilen voor materialistische lange termijn-analyses.

Evenmin is men in politieke kringen snel geneigd de hand te leggen tussen extreem rechts en nationalisme, al wordt die hand door verscheidene onderzoekers beklemttoond [2]. Dat er een duidelijk verband bestaat tussen diverse vormen van nationalisme en extreem rechtse mobilisatie, blijkt reeds uit de genese van een partij als het Vlaams Blok en haar antecedenten. Dat ditzelfde nationalisme, zij het wolliger verwoord, in Vlaanderen een perfect aanvaardbare politieke opstelling geworden is en zo een substraat vormt dat toelaat zelfs 'radicale' versies een graad van respectabiliteit te verlenen, kan evenmin ontkend worden. Het overnemen van die analyse zou echter betekenen dat men een kritische blik werpt op een veld dat veel ruimer is dan het gedemoniseerde Vlaams Blok en waarin leden van ongeveer alle partijen tenorenrollen vertolken. Daardoor zou het betekenen dat men de eigen huidige opstelling inzake 'nationale thema's' moet achteruitlezen en zo op de eigen ideologie moet terugvoeren: een pijnlijk proces dat geen enkel politicus graag voert, maar dat niet kan vermeden worden, wanneer men aan een ideologische vernieuwing van de sociaal-democratie begint te werken. Het is mogelijk dat precies dit thema een splijtzwam wordt tussen 'socialisten van de

zuivere lijn' enerzijds en anderzijds socialistische realpolitici die het nationale kader als een *fait accompli* aanvaarden en daardoor een nationalistische (natie-bouwende) dimensie intrinsiek deel maken van hun ideologie. Voor die laatsten kan voorspeld worden dat de ideologische strijd tegen extreem rechts gereduceerd zal worden tot een strijd tussen 'gematigden' en 'radicalen', dat hij uitgevochten zal worden met termen als 'haalbaarheid' en 'opportuniteit' en in domeinen die zelfs voor extreem rechtse hardliners perifeer zijn (politie en criminaliteit, asielzoekers, sociaal profitaat, de belangengroepen).

Strategieën

Hoe bestrijdt men extreem rechts nu als sociaal-democratische beweging? Gezien het verschil in definitie van de vijand, liepen de meningen hierover uiteen. De SPD kan zich veroorloven een compromisloze afwijzing, gekoppeld aan een uitwerking van het eigen programma, te blijven hanteren. Er bestaan een kiesdrempel en een reeks wettelijke beperkingen die extreem rechtse agitatie bemoeilijken. Vergin stelde ook voor - met overschot aan gelijk - om zich in de eerste plaats op de eigen achterban te werpen. Zorg ervoor dat de sociaal-democraten op één lijn staan, dat de partij ter zake een ondubbelzinnige lijn aanneemt en vasthoudt (een ietwat pijnlijk punt gezien de uitschuivers van Scharping), en dat volstaat als strategie.

Fröschl, geconfronteerd met een charismatische Haider die 20% van de stemmen haalt, kan zich die luxe niet permitteren. Hij schetste een meervoudige strategie, die neerkomt op (a) het overnemen van het communicatiemodel en de media-aanpak van de FPÖ; en (b) het verzinnen van eigen antwoorden op rechtse agendapunten. Wat dit laatste betreft: de SPÖ wil een beter sociaal-economisch beleid voeren, maar verklaart zich ter zake onmachtig en roept - terecht - op tot een Europees initiatief; de SPÖ herstructureert het staats- en partij-apparaat; en de SPÖ heeft het immigratiebeleid strakker aangesnoerd en gekoppeld aan een verbeterd integratiebeleid van zij die er al zijn. Dit zou een SP-standpunt kunnen geweest zijn. Ook bij ons zijn dit de assen van de reactie tegen extreem rechts: een verbeterde com-

municatiestrategie (met succes, getuige de verkiezingsuitslag van 1995) en een antwoord op de 'uitdagingen' inzake vreemdelingen en veiligheid, die door het Vlaams Blok worden aangebracht.

Toch moet men ook hier een aantal vraagtekens plaatsen. Ten eerste: de analyseproblemen die hierboven werden aangebracht blijven gelden. Het zoeken naar 'oplossingen' in domeinen waarvan men in dezelfde adem zegt dat ze gevolgen zijn van een bredere maatschappelijke problematiek - migranten en veiligheid - is een perfect voorbeeld van *kurieren am Symptom*. Het kan goed in de markt liggen en beter verkoopbaar zijn dan een verhaal dat zegt dat bepaalde principes ons nopen tot een welwillende opstelling inzake asielzoekers, maar het is een beleid dat zich ontwikkelt binnen krijtlijnen die door extreem rechts getrokken werden, op grond van probleemdefinities die geen kritische inspectie doorstaan, en met tal van neveneffecten die hoogst onwenselijk zijn.

Ten tweede: nieuw rechts heeft sedert de jaren '80 voor een revolutie gezorgd in politieke communicatiemodellen [3]. De politieke boodschap is een marketingprodukt geworden en politieke communicatie bevindt zich verder dan ooit van het prototypische model van de politicus die een vurige monoloog houdt, in open lucht tegenover een massa aanwezigen, genre *I had a dream* of *Ich bin ein Berliner*. De band tussen politiek en massa is er één van 'commodificatie': de boodschap is een 'commodity' die vermarkt moet worden, en die dus moet voldoen aan bepaalde kwaliteitseisen als communicatieprodukt. Tot nog toe is de richting die hierbij uitgegaan wordt die van de esthetisering van de boodschap: een mooie man/vrouw, die een mooi klinkende tekst tegen de achtergrond van mooie - door de reclame geïnspireerde - beelden debiteert. Het ligt voor de hand dat simpele boodschappen beter geschikt zijn voor dit soort verpakking dan ingewikkelde analyses. Filip Dewinter doet het dan ook beter dan Frank Vandenbroucke in dit domein: de boodschappen van extreem rechts zijn geknipt voor de hedendaagse vormen van politieke communicatie. Linkse boodschappen blijken dat heel wat minder te zijn. 'Populisme' is een term die niet enkel slaat op de vorm en de

klank van de politieke boodschap, maar ook op de inhoud en de structuur ervan. Populisme is met andere woorden niet zomaar een mediastrategie; het is een kwaliteitsetiket dat slaat op de substantie van de boodschap.

Fröschl gaf aan dat de SPÖ zich had bezonnen over de nood aan meer populistische mediastrategieën. De SPÖ gaat m.a.w. dezelfde toer op als Haider - of Thatcher, of Berlusconi, of Buchanan, mutatis mutandis. Dat doet uiteraard ook bij ons een belletje rinkelen. Ook hier moet de sociaal-democratie flitsender, mediagenieker en consumentvriendelijker gemaakt worden. En afgezien van de opmerking hierboven, dat hiermee niet enkel de vorm maar ook de substantie verandert, horen daarbij enkele waarschuwingen.

Populisme wordt vaak begrepen als 'mobilisatie naar onderen', als communicatie gericht op de lager-geletterden, de lager-ontwikkelden, kortom de arbeidersklassen. Gesteund door de analyses van het kiesgedrag die het verlies van traditioneel electoraat aan het Vlaams Blok aantonen, gaat men op zoek naar een recuperatie van die lager-geschoolde stemmen, door het hanteren van communicatievormen die een minimum aan geestelijke belasting koppelen aan een maximum aan visuele en auditieve stimulering, en die zo kunnen concurreren met de andere knoppen op de afstandsbediening of met de andere foldertjes in de bus. Dat hierin al een stukje stereotypering schuilt is evident: het zouden vooral de lagere bevolkingsklassen zijn die zich bezondigen aan racisme en sympathie voor extreem rechts, om redenen die te maken hebben met hun kwetsbare sociaal-economische positie. Siegfried Vergin merkte hierbij terecht op dat het de hele samenleving is, en niet alleen haar kwetsbare onderbuik, die meewerkt aan het succes van extreem rechts. Meer nog, het is wellicht het samenlevingsmodel dat hiervoor aansprakelijk is. De losser wordende band tussen de arbeidersklassen en de traditionele arbeidersbeweging heeft wellicht meer oorzaken dan de gebrekkige communicatie vanuit de beweging naar de basis. Een nieuwe populistische communicatiestrategie kan hoogstens een secundair antwoord daarop zijn.

Er is meer aan de hand met populisme als 'mobilisatie naar onderen'. Het werkt niet enkel

stereotyperend, maar het aliëneert bovendien een deel van de intellectuele achterban. Populisme is sowieso anti-intellectueel. Het is een haast van nature rechts discours dat zweert bij het hic et nunc, simpele categorieën - alles moet een naam hebben - en eenvoudige recepten die geen uitleg behoeven. De aliënatie van de intellectuelen ent zich op dat anti-intellectualisme en die afkeer van grondige bevraging en analyse, maar het wordt nog versterkt door twee andere factoren.

Ten eerste: de overname van populisme als communicatiemodel heeft het belang van verkiezingen en kiescampagnes enorm doen toenemen. Na de verkiezingen barst de zeepbel, worden er andere dingen gezegd en wordt het marketing-aspect van bepaalde slogans en beloften duidelijk. De politici verklaren zich dan onmachtig om bepaalde beginselen in daden om te zetten of beroepen zich op momentane noden om beslissingen te nemen. De regeerperiode wordt door velen dan ook gezien als één lange aanloop naar de volgende verkiezingen, en de beleidsbeslissingen van politici als elementen uit een ingewikkeld image-building proces dat hen met goede papieren naar de volgende campagne moet brengen. De vraag die bij vele linkse intellectuelen vandaag leeft, luidt dan ook: "was de SP nodig?" Was de linkse mobilisatie voor de verkiezingen enkel gericht op het verwerven van een plaats in de regering, waarna een beleid kon worden gevoerd dat op bepaalde punten - asiel, veiligheid - als uitgesproken rechts wordt ervaren?

Ten tweede: waar sommigen nog kunnen leven met populisme als een louter communicatietechnische oplossing voor problemen met politieke propaganda, rijst de indruk dat men verder gaat dan retorische strategieën, one-liners en beeldspraak, en een populistisch beleid voert, alweer als deel van de voorbereiding van de volgende campagne. De strijd tegen het Vlaams Blok zou dan als koninginnestuk een zeer harde immigratiepolitiek hebben, waarvan men de eerste verwezenlijkingen vet kan uitsmeren bij de volgende verkiezingen. Op die manier zou men dan niet door woorden maar door daden aan de Vlaams Blok-kiezers duidelijk kunnen maken dat de sociaal-democraten hun bekommernissen ernstig nemen en in een aangepast beleid gieten. Nu

kan die maatregel uiteraard in essentie gericht zijn tegen extreem rechts, en in die zin (zoals sommigen beweren) niet vergelijkbaar zijn met een Vlaams Blok-beleid. De uiteindelijke bedoeling kan nobel zijn en bestaan uit het vernietigen van extreem rechts als electorale kracht in Vlaanderen. Of die indruk gerechtvaardigd is of niet, is een punt van discussie. Men moet zich echter bewust zijn van het aliënerende effect dat deze aanpak heeft op een deel van de achterban, van het feit dat hiermee een aantal van de premissen van extreem rechts (die in vele gevallen op niets gestoeld zijn) in het sociaal-democratische beleid worden meegezogen, en dat het gelaat en het *track record* van de partij op die wijze slechts met veel geestelijke en verbale acrobatie kunnen onderscheiden worden van die van rechts. In het vooruitzicht van een ideologische vernieuwingsbeweging is dit, samen met een bevraging rond nationalistische ondertonen in het huidige beleid, een heikele zaak.

De publieke opinie

In de uiteenzettingen van Vergin en Fröschl werd steeds uitgegaan van een beeld waarin extreem rechts floreert op een existentiële angst, die op zijn beurt het gevolg is van structurele sociaal-economische onzekerheid. Die angst vertaalt zich, in dit courante beeld dat ook bij ons heerst, in een publieke opinie. Die geeft dan weer aanleiding tot kiesgedrag, en indien partijen macht willen behouden - of, zachter uitgedrukt, indien zij de belangen van hun achterban willen blijven verdedigen - dan moeten zij zich hieraan aanpassen.

Laat ons toch voorzichtig zijn met deze redenering. De publieke opinie bestaat niet in een vacuüm. Wie anno 1996 nog gelooft dat de ideeën van mensen een rechtreekse, ongemiddelde weerspiegeling zijn van hun klassepunctie (en daardoor uitiem op feitelijke ervaringen berusten), is op zijn zachtst gezegd naïef. De publieke opinie kan niet los gezien worden van allerhande impulsen, systemen van vormgeving en ideologische reproductie, waarvan de voornaamste actoren de pers, de politici zelf en een klein aantal invloedrijke groepen in elke samenleving zijn. Toen tijdens het debat naar de rol van de media

werd gepeild, antwoordde Fröschl met een verwijzing naar de recente verkiezingsuitslag in Italië: het media-imperium van Berlusconi was niet in staat gebleken een nederlaag af te wentelen; dus het liep wel los met de macht van de media. Dat is juist, in de zin dat men de media niet mag isoleren uit het geheel van autoritaire communicatievormen in de samenleving. De media hebben de anderen nodig en vice versa. Maar het is tevens fout, want diezelfde media hebben van Berlusconi de belangrijkste politicus van Italië gemaakt - nederlaag of niet - en bovendien hebben zij de toon gezet voor wat anderen moeten doen om Berlusconi te verslaan: nog meer mediatiseren, nog harder propaganda voeren, kortom nog meer aandacht voor verkiezingen en voor massacommunicatie als centrale politieke evenementen. De lange termijn-invloed is zonder twijfel nefast, ook al kan men nu jubelen om de (krappe) overwinning.

Wie denkt aan extreem rechts, denkt aan een hele reeks politieke problemen die op korte tijd en op buitengewoon vakkundige wijze gemaakt zijn. Na dit produktieproces zijn ze deel geworden van wat men de 'publieke opinie' noemt. Wanneer men zich beroept op de publieke opinie, ter legitimering van bepaalde beleidsbeslissingen of ter verklaring van een verkiezingssucces, moet men zich bewust zijn van de archeologie van die publieke opinie. Het is mogelijk dat veel van de angst en de onzekerheid van mensen veeleer berust op de herhaalde suggestie dat er een reden is om angstig of onzeker te zijn, dan op reële ervaringen. Ook hier is een kritische blik geen luxe, maar een noodzaak, en kan een klakkeloos overnemen van elementen van 'publieke opinie', hoe goed bedoeld ook, zeer averechtse effecten hebben. Men zou daarmee rekening kunnen houden wanneer men, als deel van de strijd tegen extreem rechts, zijn oor te luisteren legt bij de basis, een 'Ronde van Vlaanderen' organiseert of, zoals de leden van de SPÖ, de cafés induikt om te gaan discussiëren met de stamgasten. De illusie van een autonome publieke opinie is één van die dingen waarin politiek en marketing elkaar hebben gevonden. De publieke opinie is de politieke 'markt' - zoals Verhofstadt zegt: een vrij en zelfstandig opererend wezen -

waaraan men zijn produkt moet aanpassen. Extreem rechts is, vrees ik, slimmer. Zij hebben, zoals een succesvol zakenman, een markt geschapen, een marktvraag gemaakt, perfect aangepast aan hun produkt. Het heeft er vaak alles van dat de strijd tegen extreem rechts dezelfde is als die van Pepsi tegen Coca Cola: gebaseerd op een gemeenschappelijke en deskundig in stand gehouden vraag naar cola, en inspelend op kleine smaakverschillen die dan als 'uniek' en 'doorslaggevend' verkoopargument gebruikt worden.

Besluit

Extreem rechts zal zonder twijfel een blijvende politieke kracht zijn, tenminste op middellange termijn. Eén reden daarvoor ligt in het feit dat zij gemaakt zijn om aan hedendaagse gemediatiseerde politiek te doen. Hun boodschap heeft de perfecte structuur en inhoud voor het huidige aanbod aan media- en massacommunicatie: het is tabloïd-politiek voor een tijdperk waarin tabloïds de best verkochte kranten zijn. Een reeks andere redenen ligt diep in de structuur van onze huidige samenleving en vormt er deel van. Onze huidige samenleving produceert extreem rechts gedachtengoed, zoals het schadelijk afval, rijkdom en armoede en ongelijkheid produceert.

Men moet goed opletten wanneer men de strijd aanbindt met extreem rechts. Men brengt niet zelden door die strijd het eigen gedachtengoed en de eigen verworvenheden aan het wankelen (zoals in het asielbeleid), men laat zich snel verleiden tot het overnemen van onschuldig ogende technieken van de tegenstrever (populisme, mediatisering) en men vergeet vaak dat door al die ingrepen de samenleving veranderd wordt, preciezer, dat de samenleving ondertussen naar rechts opschuift. Dit is wellicht de grootste uitdaging die extreem rechts aan de sociaal-democratie voorschotelt: een nieuwe politieke stijl en organisatie te ontwikkelen, aangepast aan de hedendaagse commodificatieprocessen, maar toch integer en links. Van die oefening zal afhangen of de sociaal-democratie zichzelf zal blijven, of dat zij zal opschuiven in de richting van een façade-partij die uit haar gedachtengoed die elementen schrappt die niet mediatiseerbaar zijn, en

rond de rest een schijnbaar coherente ideologie construeert.

Vergin sloeg wellicht de nagel op de kop wanneer hij wees op het belang hierbij van mobilisatie in de eigen kring. Hoe staan de zaken ervoor in de eigen partij? In de vakbond? In de beweging? Is iedereen daar wel overtuigd van het grote ongelijk van extreem rechts? En zoniet, zou men daar niet kunnen beginnen, desnoods met traag en geduldig politiek opbouwwerk, zodat er tenminste een solide sociaal-democratische anti-rechtse beweging op de mat komt? Of neemt men liever het risico dat links de beweging verlaat en vervangen wordt door een ledenbestand dat sympathieën vertoont met onderdelen van

het extreem rechtse gedachtengoed? Ik bedoel maar: het Vlaams Blok heeft toch een Daens-hulde gehouden...

-
- [1] Zie de SPD-brochure *Vernunft, Entschlossenheit, Toleranz: Bekämpfung von Rechtsextremismus, Fremdenfeindlichkeit, Antisemitismus und Gewalt*. DPD-Bundestagsfraktion, 1993.
 - [2] Zie Hugo De Schampeleire: Extreem rechtse populistische partijen in West-Europa: problematiek. In: De Schampeleire, H. en Thanasekos, Y. (eds.), *Extreem rechts in West-Europa*. Brussel, VUBPress, 1991, en andere opstellen in deze bundel.
 - [3] Zie Fairclough, Norman en Mauranen, Anna, The conversationalisation of political discourse: a comparative view. In: Blommaert, Jan (ed.), *Political Linguistics*. Amsterdam, John Benjamins, 1996.